

Wojciech Misztal¹

Uniwersytet Warszawski

ORCID ID: 0000-0002-6911-3156

e-mail: w.misztal@uw.edu.pl

**Recenzja: Janusz Mariański,
Godność ludzka – wartość doceniona czy puste słowo?
Studium socjopedagogiczne,
Warszawskie Wydawnictwo Socjologiczne,
Warszawa 2019, ss. 338**

Problematyka godności zapoczątkowana pod koniec XII wieku jako przeciwwaga dla często podejmowanego wówczas tematu nędzy człowieka w zasadniczo zmienionej formie jest kontynuowana do dzisiaj. Człowiek jako istota w pewien sposób niedokończona ma za zadanie dokończyć to, co zostało mu powierzone (jako misja, wyzwanie czy autokreacja?). Można powiedzieć, że jego zadaniem jest dopełnienie stworzenia, tworzyć samego siebie. Stąd też potrzeba twórczego rozwoju refleksji nad godnością ludzką, tak istotna w czasach nieufności, poszukiwania podmiotowości, tożsamości czy przynależności.

Książka Janusza Mariańskiego *Godność ludzka – wartość doceniona czy puste słowo? Studium socjopedagogiczne*, jest kolejną próbą sprostania oczekiwaniom społecznym na tego typu problematykę. Autor zaznacza w tytule, że prowadzone rozważania mają charakter socjopedagogiczny, a zatem mamy do czynienia z monografią opisowo-normatywną. Jest to nowa cecha w twórczości tego pisarza, który większość swoich dotychczasowych prac tworzył w duchu obiektywnej postawy badacza zajmującego się zjawiskami społecznymi z zakresu socjologii moralności czy socjologii religii. Postawa badawcza Księdza Profesora Janusza Mariańskiego, aczkolwiek pełna powściągliwości i neutralności w stosowanych metodach badawczych, była zawsze wyrazista w zakresie aksjologii definiującej badacza w sposób jednoznaczny i oczywisty jako osobę związaną z Kościołem katolickim. Znalazło to swoje przełożenie na treści prezentowanego opracowania. Jak sam pisze:

---

¹ Data złożenia recenzji do Redakcji „MiS”: 29.05.2020 r.; data zatwierdzenia recenzji do druku: 03.06.2020 r.

„Jeżeli nawet Autor opracowania przyjmuje w analizach chrześcijańską koncepcję godności osoby ludzkiej, to nie pomija w swoich dociekaniach empirycznych różnych punktów widzenia i rozumienia godności, odmiennych sposobów jej uzasadniania oraz analizuje – na poziomie świadomości zbiorowej – różne sytuacje, które w przekonaniach ludzi podważają godność człowieka”².

Praca składa się ze wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia i bibliografii. Zaprojektowana i zrealizowana w formie monografii poświęconej godności zawiera przede wszystkim analizy tego pojęcia, traktowanego jako wartość osadzoną w różnych kontekstach społecznych, w jakich ona funkcjonuje. Autora interesuje to, jak godność bywa rozumiana we współczesnym społeczeństwie polskim. Identyfikując sposoby jej uzasadniania zajmuje się ocenami osób o wysokim poczuciu godności własnej oraz sytuacjami, w których najczęściej dochodzi do naruszania godności drugiego człowieka. Przedmiotem analiz są także mechanizmy nadawania i odbierania innym godności w sensie społeczno-moralnym.

O pedagogicznym wymiarze monografii świadczy sposób ujęcia godności jako pojęcia zawierającego w sobie wartości godnościowe, które trzeba ocalić, a w tym celu podjąć określone działania wychowawcze zmierzające do odbudowywania w świadomości społecznej wartości progodnościowych, przyczyniających się do udanego i szczęśliwego życia ludzi, bez względu na dzielące ich różnice. Pisząc o godności w sensie socjologicznym, a także psychologicznym, Autor wskazuje na jej przydatność i przygodnościowy charakter. Pozostając w nurcie myśli chrześcijańskiej, za Giovannim Picco della Miranodolą, Janusz Mariański pisze, że godność można nabyć, rozwijać przez wysiłek osobisty, pracę i poświęcenie, ale można ją także utracić. Autor nadaje godności cechę normatywno-opisową, którą człowiek w procesie autokreacji utrwała poprzez podejmowanie ważnych życiowo zadań, spełnianych w sposób wolny i odpowiedzialny.

Rozważania socjologiczne zostały osadzone w szerokim normatywnym kontekście teoretycznym nauk. Uwzględnienie dyskursów normatywnych uznał Autor za nieodzowne w procesie badawczym o nachyleniu socjologicznym. Jest to typowa cecha badań z zakresu subdyscyplin socjologicznych (socjologii moralności czy też socjologii religii) pozwalających na lepsze uchwycenie i zrozumienie zjawisk i procesów społecznych odnoszących się do wartości godnościowych. Stąd też twórcze refleksje prezentowane w tej monografii posiadają charakter interdyscyplinarny.

W części teoretycznej Autor bada i opisuje godność osobową jako wartość związaną z osobą ludzką, przyrodzoną, niezmienną, obiektywną i trwałą cechę, której nie wolno naruszyć ani się jej pozbyć. Godność osobowa jako wyraz naszego człowieczeństwa jest niezbywalna, dlatego człowieka można zniszczyć, ale nie można pokonać. W niej wyraża się nasze wyraźne człowieczeństwo.

---

² J. Mariański, *Godność ludzka – wartość doceniona czy puste słowo? Studium socjopedagogiczne*, Warszawskie Wydawnictwo Socjologiczne, Warszawa 2019, s. 23.

Innego rodzaju podejście badawcze będzie cechowało godność osobowościową i osobistą. Tak ukształtowana godność jest wynikiem ludzkiego postępowania zgodnego z jego przekonaniem, wartościami i z jego zdolnością do obrony wyznawanych zasad i norm. Godność tak rozumiana podlega zmianom, podobnie jak i jej świadomość (poczucie własnej godności). Ludzka godność w wymiarze empirycznym (godność warunkowa, empiryczna) jest przez Autora badana w odniesieniu do konkretnych zachowań ludzkich. Janusz Mariański zauważa, że tę godność można zniszczyć, utracić, zgubić, ale można ją również pogłębiać. Współczesna nam rzeczywistość jest pełna przykładów, w których godność ludzka jest naruszana, a nawet świadomie kwestionowana. Można powiedzieć za Jürgenem Habermasem i Niklasem Luhmannem, że podobnie jak wiele innych zjawisk społecznych godność osobista ulega wpływowi wewnętrznej racjonalności subsystemów (gospodarczych, kulturowych i politycznych). Tak rozumiana godność jest zatem kategorią zmienną historycznie zarówno w wymiarze jednostkowym, jak i kolektywnym, włącznie z możliwością jej całkowitej utraty.

Janusz Mariański jako dojrzały twórca jest świadomy możliwości i ograniczeń prowadzonych z pozycji socjologii moralności, która badając empirycznie godność ludzką jako postać życia społecznego, nie daje odpowiedzi na pytanie o istotę człowieka i sens jego działań. W tym miejscu należy podkreślić stanowisko Autora, który stwierdza, że socjologia moralności może i powinna postrzegać człowieka w sposób integralny, a więc w pełni człowieczeństwa i w osobowych relacjach międzyludzkich. Metodologiczny sens tego stanowiska sprowadza się do sformułowania zalecenia, że socjolog odwołujący się do godności osobowej może uznać, że moralność w swej istocie jest czymś więcej niż tylko niekrzywdzeniem innych, sprawiedliwą troską o dobro innych ludzi, empatią, przewyższaniem egoizmu i współczuciem, choć wszystkie je sobą obejmują.

Mamy tu do czynienia ze sformułowaniem jasno i wyraźnie stanowiskiem dotyczącym rozumienia moralności, którą Janusz Mariański, będący wytrawnym znawcą problematyki moralnej, z punktu widzenia nauki moralności opisuje tak:

„Moralność jest w ostatecznej instancji aprobatą i respektowaniem godności własnej i innych osób (etyka nakazująca żyć w sposób godny)”³.

Chciałoby się tu powiedzieć, że w odniesieniu do sposobu rozumienia i ujmowania moralności spotkamy się z wyraźnie sformułowaniem stanowiskiem, zbliżonym do takiego rozumienia moralności, jakim w swojej twórczości posługiwała się Maria Ossowska (nie decydując się na jego ujawnienie). Wobec socjologii moralności Autor stawia w tej pracy znacznie więcej pytań niż odpowiedzi.

---

³ *Ibidem*, s. 242.

Można to opracowanie traktować jako swoiste podsumowanie twórczości socjologicznej w tym zakresie. Przykładem są tu pytania,

„czy współczesna socjologia moralności nie może stawiać takich problemów, jak: budowa lepszego życia i dobrego społeczeństwa, w jakim kierunku powinno zmieniać się społeczeństwo i jak je poprawiać, czy dobre życie oznacza jedynie wierność sobie (moralność autentyczności), czy też wierność wartościom moralnym, zwłaszcza o charakterze uniwersalnym?”⁴.

Te i pozostałe pytania świadczą o wyraźnie zaangażowanej postawie badacza pragnącego nadać swojej pracy dodatkowy, przyczyniający się do poprawy współczesnego świata wymiar.

Pedagogiczna postawa Autora skorelowana jest z jego rolą kapłana. Znajduje to swe odzwierciedlenia w zbiorze zaleceń formułowanych w duchu katolickiej nauki społecznej wobec Kościoła katolickiego. Janusz Mariański wskazuje na moralny charakter oczekiwań wobec Kościoła. Podobnie jak w innych opracowaniach Autor wyraża nadzieję, że

„[...] Kościół Katolicki i inne wspólnoty religijne będą w przyszłości bardziej skutecznie przyczyniać się do umacniania tkanki moralnej polskiego społeczeństwa, nie tylko przez umoralniające kazania, ale i przez praktyczną działalność na rzecz poprawy kondycji moralnej swoich członków, w przeświadczeniu, że istnieją wartości wspólne wszystkim kulturom, gdyż są one zakorzenione w naturze ludzkiej”⁵.

Na zakończenie należy podkreślić wagę podejmowanego tematu. Pomimo że Autor starał się nadać swoim rozważaniom charakter socjopedagogiczny, to konteksty teoretyczne niejako „wymusiły na nim” konieczność odwołania się do wielu istotnych dla współczesnej socjologii problemów. Rozbudowany, imponujący dorobek naukowy, wysoka umiejętność w połączeniu ze znanstwem i swobodą twórczą w prowadzeniu badań interdyscyplinarnych, a także towarzysząca im refleksja etyczna i psychologiczno-socjologiczna spowodowały, że Janusz Mariański opracował bogate i pełne refleksji etycznej i psychologiczno-socjologicznej studium godności ludzkiej we współczesnym świecie. Niezaprzeczalną wartością dodaną jest obecny w tym opracowaniu zbiór refleksji dotyczący socjologii moralności, wyzwań i celów, które zdaniem badacza powinna ona sobie stawiać.

---

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, s. 244-245.